

Ferencz, a magyar tudományos irodalom ezen lelkes és buzgó pártfogója, minél sikeresebben folytathassa hasznos működését.

SZAMOTA ISTVÁN.

HAZAI IRODALOM.

Dr. Schack Béla, Német olvasókönyv kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára. I. rész az alsó (I.) osztály számára. Pozsony, Budapest. Stampfel Károly. 1891.

Ritka iskolakönyvről mondhatjuk ma már, hogy érezhető hiányt pótol; a kereskedelmi iskolák azomban még ma is nem egy szak számára hijával vannak a számukra készült és az ezen iskolanem céljait tekintetbe vevő tankönyveknek.

A német nyelvet a keresk. iskola I. osztályában nem kezdjük elől-ről, hanem folytatjuk, a mit a tanulók részint a gimnázium III. és IV., részint a reáliskola első négy osztályában, vagy a polgári iskolában tanultak. S e nagyon is különböző készütségű tanulókat kell 3 év alatt annyira vinni, hogy németül értsenek, az iskola és a kereskedelem körébe vágó tárgyakról beszéljenek, s tudjanak kereskedelmi leveleket német nyelven gyorsan és könnyen fogalmazni. Ha ezeket a czélokat tartjuk szemünk előtt, természetes, hogy nem használhatjuk a másik két középiskola számára készült német nyelvi könyveket, melyek előtt czélul főleg az irodalmi készütség lebeg. Helyeselnünk kell tehát, hogy Schack megpróbálkozott egy német olvasókönyv szerkesztésével kizárólag a keresk. iskolák számára.

A szempontokat, a melyek szerint az olvasókönyv szerkesztésénél eljár, s melyeket az előszóban kifejt, csak helyeselnünk lehet. S igen szerencsés gondolat volt a könyvnek olyan berendezése, hogy az olvasmányok módszeres feldolgozására szolgáló anyagot, mint külön füzetet mellékelte az olvasókönyvhöz, a mit a tanuló otthon készülés közben kényelmesen használhat az illető olvasmány mellett, az iskolában azonban félre teszi.

Magát a művet két szempontból kell megbírálnom, az olvasmá-

megalakulása. Klaić, Bosznia története. Andrić, Montenegro története. Dr. Lázár Gy., A törökök története. Ranke L., A szerbek története. Hilferding, A szerbek és bolgárok története. Dr. Lázár Gy., Az orosz birodalom története stb. — Ezenkívül megjelennek még Schwarcz, Montenegro (utazás); Ebers, Egyiptom; Balbi, Általános földrajz stb.

mányok összeállítását és a mellékelt preparáczióknak használhatóságát tekintve.

Az olvasmányokat 5 csoportra osztja a szerző: I. Adomák, elbeszélések, beszélgetések. II. Lefrások és rajzok. III. Értekezések. IV. Levelek. V. Beszédok. Függlékül rövid stiliztikát ad. A közölt olvasmányokban meg van a kellő fokozat, könnyebbről haladhatunk nehezebbekre; s miután több olvasmányt közöl, mint a mennyit egy év alatt el lehet végezni, válogathat bennük a tanár egyrészt egyéni ízlése szerint, másrészt meg tekintetbe veheti a tanulók készülttségét, és magyar vidékeken a könnyebbeken, németül beszélő fiúkkal pedig a nehezebbeken kezdheti a tanítást. Az olvasmányok megválogatása izléssel történt, s dicséretül kell felemlítenünk azt is, hogy Schack nem haladt a járt utakon, s nem közli az olvasókönyveinkben évtizedek óta újra és újra megjelenő elcsépeelt történeteket és adomákat, hanem érdekesebbeket válogatott össze, helyesen vegyítve az általánosabb érdekűeket a szakszerű tárgyakkal. Csak négy olyan olvasmány van, a mit nem tartok ide valónak s a melyek nem alkalmasak iskolai tárgyalásra. Ilyen a 2-ik (*Die sieben Züchten*), a melyhez épen nem fűzhetjük feladatul a következő kérdést: *Welche Nutzenwendung ziehen wir aus diesem Lese-stücke?* mert nem tanulunk belőle semmit. Ép ilyen a 9-ik (*Gute Geduld*), a mely szintén nem iskolai tárgyalásra való. Magyar tanulók számára készült könyvbe nem illik bele Lenau költeménye sem (*Die Heideschenke*); hisz ha rá nem jön maga a tanuló, a tanárnak kell rámutatnia, hogy mily hamis színben tünteti fel a magyar pusztát, s utolsó sorában Rákóczyt. Végül nem illik Grillparzer és Hugo Victor beszéde mellé Jónás Jánosé (*Aus einer Rede anlässlich der Eröffnungsfeier der Pressburger Handelsakademie*), habár ügyesen fejti ki azokat az általános frázisokat, melyekkel talán minden kereskedelmi iskolát minden évben meg szoktak nyitni. — E négy olvasmány kihagyásával csak nyerne a mű értéke.

A mellékelt *«Anyag az olvasmányok módszeres feldolgozásához»* öt csoportra oszlik, melyek szükség szerint fűződnek az egyes olvasmányokhoz. Általában dicsérnünk kell a műnek ezt a részét is, mert meglátszik, hogy elejétől végig lelkiismeretes gonddal készült; és habár akad itt is némi javítani való, a mit tanítás közben vehet majd maga a szerző is legjobban észre, az összeállított anyag nagyon megkönnyíti a tanár és tanuló munkáját egyaránt.

Minden egyes olvasmány mellett van első sorban *szó és mondatmagyarázat*. Itt közli a szerző a ritkább szavak és szólások fordítását, felbontja a nehezebb mondat szerkezeteket, s a németes kifejezésekkel igyekszik megfelelő magyaros kifejezéseket állítani szembe.

Habár nagyon is az egyéni ízléstől függ, hogy mit kell magyarázni,

mégis elmondhatjuk, hogy Schack eltalálta a helyes utat, s megmagyaráz mindent, a mi magyarázatra szorul. Az egész könyvben alig néhány oly kifejezés van, a mihez még jó volna magyarázatot fűzni. Ilyenek : 25. olv. 73. s. *Essig und Zucker!* — 35. olv. 2. s. *der das Pulver nicht erfunden haben soll*, és 5. s. *Man muss um des Bartes willen den Kopf nicht verachten, an dem er wächst.* — 63. olv. 22. s. *Schlauch*, és 34. s. *vor überfallenen Karawanen.* — 64. olv. 2. s. *sich preisgeben*, 8. s. *zur Genüge.* — 66. olv. 55. s. *Amphitheater.* — 72. olv. *Fülle des Lebens* 37. s. *Furche*, 40. s. *die trägen Pole.* — 75. olv. 53. s. *der Marschall.*

Megesik az egyes szavak és kifejezések fordítása közben, bár ritkán, hogy a szerző nem találja el a megfelelő magyar szót vagy kifejezést, s a magyarázat nem felel meg az eredetinek. Ilyen nem pontos fordítást csakis a következő esetekben találtam : 3. olv. 13. sor. *es bleibt bei meinem Worte* szavamnak ura vagyok, pedig a szövegnek (*so bleibe es nicht bei meinem Worte*) csakis ez felel meg : akkor nem tartanám meg szavamot. — 29. olv. 68. s. *sich verletzen* nem : megsértődni, hanem : megsérülni. — 34. olv. 9. s. *die Stunde erübrigen* nem : időt szakítani, hanem : órát megtakarítani. — 44. olv. 40. s. *die Ausweichung* nem kitérő, elmellőző hely, hanem : váltó (vasutaknál); épúgy nem lehet a perron-t tornácznak fordítani. — 67. olv. 80. s. *die Leine*, vékony kötél, de nem alattság, mert ez vastag kötelet jelent. — 69. olv. 13. s. *kopfüber*, nem hanyathomlok, hanem : fejjel lefelé (t. i. vízbe ugrani). — 75. olv. 119. s. *sich enthalten*, nem : elfogni magától vmit, hanem : tartózkodni valamitől. — 81. olv. 131. s. *der Zwischenhandel*, nem átviteli, hanem közvetítő kereskedelem.

Schack fordítása általában magyaros, meglátszik rajta a törekvés, hogy ne ragaszkodják a német szöveg szavaihoz, hanem keresse az értelemnek megfelelő magyaros kifejezést. A szavak megválogatásában is helyesen jár el, s csak nagy néha közöl a helyes és közhasználatú szó mellett egy felesleges, ujonnan alkotottat is; így áll *inas* mellett *tanoncz* : *torkosság* mellett *inyenczés*. Néha meg csak a rosszul képzett szót használja a meglevő jó helyett : 49. olv. 27. s. *die Strecke* nyílám e h. nyílás; 59. olv. 29. s. *anspruchsvoll* igényes e h. követelő; 82. olv. 11. s. *der Betrieb* üzem e h. művelés.

A *tárgyi jegyzetek* kellő felvilágosítást nyújtanak mindenről, a miről feltehető, hogy a tanulók előtt ismeretlen. Kissé túlságba is megy a szerző, a mennyiben magyaráz néha olyasmit is, a mit a keresk. iskola I. osztályába járó tanulóknak már tudnia kell. Ez főleg a földrajzi nevekre vonatkozik, mert egészen felesleges Amsterdam, Basel, Frankfurt, Philadelphia, Angsburg stb. városokról vagy a Visztula folyóról bővebben szólani; s ez annál feltűnőbb, mert később viszont az ilyen ritka és magyarázatra szoruló nevekhez semmi magyarázatot sem fűz : Szasi-

verszk, Kolymszk (64. olv.), Krapano (69. olv.). Szintén egészen felesleges az a néhány szó, a mivel Schack az egyes olvasmányok szerzőit jellemezni akarja. Mi haszna van a tanulónak az ilyen magyarázatból: «Ansbacher Lajos népies német író»; «Auerbach Berthold a népelet hivatott jellemzője»; «Kopisch Ágoston festésekkel foglalkozott»; «Barth Keresztély népies író» stb. stb.? Vagy tanul-e ebből valamit: «Goethe János Farkas nagy német költő»; és: «Schiller Frigyes nagy német költő»? Ennyit azt hiszem úgy is tudott rólok. Később meg így ír Schillerről: «Schiller János Kristóf (!) a legnépszerűbb és legünnepeltebb német költő». Az ilyen jellemzéseket legjobb egészen elhagyni.

A legjobban kidolgozott rész a *«kérdések vagy az olvasmány dispositója»*. A német nyelven fogalmazott kérdések fonálán beszédgyakorlatok tárgyává teheti a tanár a feldolgozott olvasmányt; a vázlatok segítségével pedig megszokhatja a tanuló, hogy saját szavával mondja el az egyes olvasmányok tartalmát. Történhetik ez akár élőszóval, akár írásban; s az ilyen írásbeli munkálat sokkal többet ér, mint a fordítás magyarból németre. A kérdések és vázlatok ilyen alkalmazása igen szerencsés újítás s nagyon emeli a mű értékét.

Magyar szövegeket is közöl a szerző fordítási gyakorlatul. A kik kedvelik az anyanyelvből valamely idegen nyelvre való fordítást, jó hasznát vehetik a közölt magyar szövegek egy részének. Azonban éppen nem alkalmasak fordításul az olvasmányokhoz fűzött tárgyi magyarázatok (v. ö. 1. 2. 3. 4. 31. 32. az olvasmányoknál), mert az ily összefüggés nélküli mondatok fordítása unalmas és kevés haszonnal jár. Különben is remélem, hogy a tanárok, a kik e könyvet használni fogják, írásbeli feladatukul is inkább az előbb említett kérdéseket és az olvasmányok tartalmának elmondását fogják használni, mintsem a magyarból németre való fordítást, a mi csak szolgai átültetésre, nem pedig önálló működésre szoktatja a tanulót.

A német nyelvben már jártasabb tanulók írásbeli feladata egy kitűzött *téma* önálló feldolgozása is lehet, s a szerző ilyenekkel is szolgál, bár alig hiszem, hogy az I. osztály tanulói — egyes németajku vidékek kivételével — képesek volnának ily feladat elkészítésére. Maguk a témák helyesek és a kidolgozásra alkalmasak; csak kettőt nem tartok jónak: a 2. olvasmány *a*) témáját, mivel az illető olvasmány (mint már fentebb említettem) semmi tanulságosat sem tartalmaz; és az 50. olv. témája, mert ezen a fokon már nem méltó feladat, hogy az infinitivusban álló igét a tanuló egyszerűen határozott időben álló igével cserélje fel.

Mindezekből látjuk, hogy ez olvasókönyv szerzője helyes tapintattal válogatta össze az egyes olvasmányokat, s lelkiismeretes gondnal készítette elő az anyagot, ami szükséges az olvasmányok módszeres feldolgozásához, az említett tévedéseket pedig egy újabb kiadásban néhány

tollvonással is ki lehet javítani, úgy hogy e mű a kereskedelmi iskolákban a német nyelvi tanításnak kétségkívül igen hasznos segédeszköz lesz.

BALASSA JÓZSEF.

A német poétika vázlata. — Grundzüge der deutschen Poetik.

Ergänzungsbuch zur deutschen Sprachlehre. Für Mittelschulen, Bürgerschulen und höhere Mädchenschulen von Prof. Dr. L. Wagner. Pozsony-Budapest 1891. Stampfel K. 68 l.

E német nyelven írt könyv három részre oszlik. A «német poétika vázlatát», azaz a német verstant s a műfajok elméletét, már az első rész adja (3—23 l.), a második rész a német irodalom történetének rövid tárgyalását foglalja magában (23—36. l.), míg a harmadik rész az egyes költői műfajok példáit nyújtja (36—68. l.). A poétika, az irodalomtörténet és a szemelvények elbírálása más-más szempontok alá esvén, a következőkben külön-külön foglalkozom a könyv ez egyes részeivel.

I. A *német poétika* körébe eső tanuságoknak az iskolai olvasmány alapján való kiemelése és összefoglalása kétségkívül nem mellőzhető feladata a német nyelvtanításnak. Ama tanuságokat, melyeket a német költői irodalom becses termékei oly nagy számban nyújtanak, bizonyára fel kell használnunk, hogy a tanuló általános poetikai ismereteit gyarapítsuk; figyelmeztetnünk kell őt arra, a mi megegyezik más irodalmakból levont elméleti ismereteivel s alkalmas arra, hogy ezeket erősítse, és figyelmeztetnünk kell őt másrészt a költői technikában mutatkozó esetleges eltérésekre, specialis német sajátságokra, a mikkel amaz előbb szerzett ismereteit kiegészítjük. Míg azonban iskoláink régibb szervezetében külön önálló helye is juthatott a német poétika tanításának, addig újabb tanterveink a különféle nemzetek irodalmi műveiből levonható elméleti tanuságoknak egyesítését kívánják; ez összefoglalás és rendszerezés pedig a magyar nyelvi oktatásnak jutott feladatúl. A *német poétika önálló, rendszeres tárgyalásának nincsen helye iskoláinkban*, egyes poetikai ismeretek csak alkalmilag, az olvasmány alapján vonandók le s beszélendők meg; ép úgy, mint a hogy Németország legtöbb iskolájában még a német poetikának is csak ilyen alkalmi tárgyalását találjuk. A gymnasiumi tantervünkhöz kiadott utasítások kimondják, hogy «a német stilisztikai és poetikai tanítás a magyar nyelvtanításban közlött elméleti ismeretek alapján történik, illetőleg ezek alkalmazásában áll» (82. l.); a német nyelvi tanítás a VI. és VII. osztályban amaz elméletnek csak «szelesebb szemléleti alapra való fektetéséhez járul hozzá» (86. l.) s a német irodalomból kiszemelt mutatványok ismertetésével kiegészíteni törekszik a poétika tárgyalását (88. l.). Még az alkalom adtán, egyes költemények tárgyalásakor szerzett német *verstani* ismereteket is a magyar rendszeres verstantnál kívánja figyelembe venni tantervünk (47. l.). Hasonlóan intézkedik a reáliskolai